

DATA &
INSIGHTS
NETWORK

WEET MEER EN WEET HET EERDER

KEURMERK FAIR AI DATA

Protocol gebruik van AI bij
statistisch onderzoek 2024

Redactie: Wim van Slooten en Alexander Singewald
Vormgeving: Stella Smienk

**DATA &
INSIGHTS
NETWORK**

WEET MEER EN WEET HET EERDER

Data & Insights Network
Kabelweg 57
1014 BA Amsterdam

T +31 (0)20 - 5 810 710
E info@dinetnetwork.nl
W www.datainsightsnetwork.nl
@ DataInsightsNe1

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd of toegepast zonder vermelding van de bron.

Inhoudsopgave

Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024

Inleiding & Missie	8
· AI en Data	9
· Data, AI en Bias	9
· Inzichtelijkheid in AI tool(s)	9
· Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024	10
· Achtergrond: AI Act, fundamentele rechten en risicoklassen	10
· Fundamentele rechten	11
· AI- Risicoklassen	11
Welke risicoklasse geldt er voor AI in statistisch onderzoek?	12
Verhouding ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’ en ‘Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen’	13
· Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen	13
· Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024	13
Keurmerk FAIR AI DATA	14
Beveiliging van data: ‘Datalek? Voorkomen, afhandelen en nazorg bij een datalek, beveiliging en contractuele vastlegging met de opdrachtgever’	15

Uitgangspunten relatie opdrachtgever en onderzoeksorganisatie bij inzet AI	16
· Inleiding	16
· Inzet AI-tool met <i>minimaal risico</i>	16
· Informatieplicht aan opdrachtgever	16
· Gebruik kwalitatieve en/of kwantitatieve data	16
· Intellectuele eigendom	17
· Logische scheiding van data en aard gebruikte ICT omgeving voor AI	18
· Klachtenregeling opdrachtgevers	18
Interne maatregelen in de onderzoeksorganisatie	19
· Inleiding	19
· Onderzoeksorganisatie en verantwoordelijkheden	19
· Human in the loop	19
· Projectmanagement & Training	20
· Vertrouwelijkheid	20
· Bronnen	20
· Inschakelen derden bij het uitvoeren van statistisch onderzoek	21
11 vragen die opdrachtgevers kunnen stellen bij gebruik van AI tool(s)	22
Bijlage A beschrijving fundamentele rechten	26
Bijlage B AI risicoklassen	28
Bijlage C De tien gouden beloften aan de respondent & De tien gouden instructies aan de functionarissen van een (interne/externe) onderzoeksorganisatie	30
· De tien gouden beloften aan de respondent	30
· De tien gouden instructies aan de functionarissen van een (interne/externe) onderzoeksorganisatie	31

Inleiding & Missie

Inhoud:

In een relatief kort tijdsbestek is het gebruik van AI¹ voor de analyse van kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksdata (aangeduid als ‘data’ in de betekenis van zowel persoonsgegevens als niet-persoonsgegevens) door onderzoeksorganisaties, verenigd in het Data & Insights Network (D&I Network), snel toegenomen. De onderzoekswereld wordt hierdoor gedwongen om als onderdeel van statistisch onderzoek, AI een serieuze plaats te geven. Het kader waarmee in dit verband rekening dient te worden gehouden is:

1. Wetgeving:

- het wettelijk kader van de bescherming van fundamentele rechten (AI Act);
- de bescherming van persoonsgegevens;

2. Werkwijze:

- het werken aan transparante, ver- en betrouwbare werkwijzen en rapportages door de onderzoeksorganisaties;

3. Vertrouwen:

- het kweken van vertrouwen bij opdrachtgevers van het gebruik van AI door onderzoeksorganisatie bij het uitvoeren van statistisch onderzoek.

1. ‘Kunstmatige intelligentie (AI) is een verzameling technologieën waarmee computers en machines menselijke intelligentie en probleemoplossend vermogen kunnen simuleren. Alleen, of in combinatie met andere technologieën, kan AI taken uitvoeren waarvoor anders menselijke intelligentie of tussenkomst nodig zou zijn.’ Deze definitie is afkomstig uit de ICC/ESOMAR International Code on Market, Opinion and Social Research and Data Analytics.

AI en Data

AI maakt gebruik van data. Bij data wordt als snel gedacht aan persoonsgegevens. Echter de kracht van AI zit mede in het gebruik van meerdere databronnen. Databronnen die anonieme gegevens kunnen bevatten of gegevens die van algemene aard zijn en/of afkomstig zijn uit andere onderzoeken of uit openbaar toegankelijke databronnen (Open data richtlijn) en (Wet) hergebruik overheidsinformatie. Dat AI synoniem is voor alleen het analyseren van persoonsgegevens is niet juist. Sterker nog bij het gebruik van AI voor statistisch onderzoek is het aandeel algemene gegevens vaak groter dan persoonsgegevens.

Het D&I Network heeft de omgang met persoonsgegevens binnen statistisch onderzoek al in 2023 geregeld in de ‘Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen’. Deze ‘Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen’ zal van toepassing zijn wanneer binnen AI persoonsgegevens worden verwerkt. Ten aanzien van databronnen zonder persoonsgegevens is deze ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’ van toepassing.

Data, AI en Bias

Bias in data in AI is een belangrijk onderwerp wanneer AI wordt ingezet in statistisch onderzoek. Maar wat betekent Bias in data voor statistisch onderzoek. Bias bij AI verwijst naar systematische vooroordelen of scheeftekkingen in de gegevens die gebruikt worden om een AI-tool(s) te trainen. Wanneer de data die een AI tool(s) gebruikt niet representatief of onvolledig is, kan de AI tool(s) bevooroordeelde uitkomsten opleveren. Dit gebeurt wanneer bepaalde datasets over- of ondervertegenwoordigd zijn in de data, of een gebruikte databron kwetsbaar is of inmiddels hun relevantie hebben verloren, en/of wanneer eerdere uitkomsten uit statistisch onderzoek, zonder nadere toetsing aan relevante en up-to-date databronnen worden gerepliceerd.

Het probleem ontstaat omdat AI-modellen leren op basis van patronen in data. Als die data bepaalde vooroordelen bevatten, dan neemt het model die over en reproduceert ze op grote schaal. Dit kan (serieuze) gevolgen hebben voor de uitkomsten van statistisch onderzoek.

Om Bias in AI te verminderen, is het belangrijk om bewust te zijn van de data die gebruikt wordt en ervoor te zorgen dat deze zo divers en evenwichtig mogelijk is, zodat alle relevante data worden vertegenwoordigd in AI tool(s), statistisch onderzoek en rapportages.

Inzichtelijkheid in AI tool(s)

De technische ontwikkelingen en daarmee de toepassing van AI gaan heden ten dage razendsnel. Deze razendsnelle ontwikkelingen leiden voortdurend tot een toetsing van ethische, juridische en praktische toepassingen van AI, binnen wetgeving, (ethische) werkwijze en vertrouwen. Ook wanneer AI tool(s) door de onderzoeksorganisatie worden betrokken van een externe AI leverancier is het voor de onderzoeksorganisatie van belang dat deze in overeenstemming is met wetgeving, ethische werkwijzen en vertrouwen.

Het zou hierbij wenselijk zijn om naast deze ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’ die beoogd om onderzoeksorganisaties, bij naleving, een keurmerk FAIR AI DATA te kunnen laten voeren, een catalogus op te stellen van AI tools.

Via een catalogus voor AI tools kan inzicht worden verkregen in beschikbare AI tools die relevant zijn en binnen de kaders van wetgeving, werkwijze en vertrouwen blijven voor onderzoeksorganisaties. De Catalogus AI tooling met AI tools die relevant en toepasbaar zijn door onderzoeksorganisaties, levert ook een bijdrage aan transparantie en vertrouwen.²

Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024

Deze ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’ richt zich op ethische, juridische en praktische aspecten. Deze zijn ondergebracht in twee delen van deze ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’:

- Uitgangspunten relatie opdrachtgever en onderzoeksorganisatie bij inzet AI;
- Interne maatregelen in de onderzoeksorganisatie.

De ontwikkelingen op het gebied van AI gaan razendsnel. De ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’ is dan ook een dynamisch document. Dit document wordt periodiek getoetst en, indien nodig, bijgewerkt door een permanente AI Council binnen het D&I Network.

Tevens is een overzicht opgenomen van ‘11 voorkomende vragen van opdrachtgevers bij gebruik van AI tool(s)’ die kunnen worden gesteld door een opdrachtgever. De beantwoording van deze 11 vragen zal per specifiek statistisch onderzoek dienen plaats te vinden. Om te helpen bij de beantwoording, zijn de vragen voorzien van aanwijzingen voor de beantwoording.

Achtergrond: AI Act, fundamentele rechten en risicoklassen

De AI Act is tot stand gekomen om fundamentele rechten van burgers (ingeval van statistisch onderzoek: respondenten) te beschermen. Om deze fundamentele rechten te beschermen is er een risicoklasse indeling opgesteld waarmee kan worden vastgesteld of de AI die wordt gebruikt wettelijk is toegestaan. Ook bij het gebruik van AI bij statistisch onderzoek dient rekening te worden gehouden met de risicoklassen.

De gebruikte AI bij statistisch onderzoek valt in de meeste gevallen onder de risicoklasse: ‘minimaal risico’ en kan dus onder de AI Act worden gebruikt. De voornaamste reden hiervoor is dat er bij statistisch onderzoek geen directe beslissingen worden genomen over individuen en zonder dat deze een direct risico vormen voor fundamentele rechten van deze respondenten.

2. In de Catalogus AI tooling kan/wordt van AI tools beschreven:

1. de belangrijkste eigenschappen van de AI tool;
2. Tekortkomingen c.q. beperkingen van de AI tool;
3. Risico’s anders dan minimaal risico zoals in de AI Act;
4. Aanbod van versies binnen dezelfde AI tool;
5. Ontwikkelingsvooruitzichten, wie de organisaties de ontwikkelaars zijn;
6. Gebruiksvoorwaarden, licenties en vergoedingen voor gebruik.

Fundamentele rechten

De AI regelgeving gaat er vanuit dat fundamentele rechten worden beschermd. Het gaat hierbij om

1. Recht op non-discriminatie
2. Recht op privacy en gegevensbescherming.
3. Recht op menselijke controle
4. Recht op transparantie
5. Recht op veiligheid.
6. Recht op rechtsmiddelen

Zie bijlage A voor een nadere beschrijving van deze fundamentele rechten.

AI- Risicoklassen

Om deze fundamentele rechten te beschermen worden vier risicoklassen gedefinieerd:

1. Onaanvaardbaar risico
2. Hoog risico
3. Beperkt risico
4. Minimaal risico

Zie bijlage B voor een beschrijving van de vier risicoklassen en voorbeelden.

Welke risicoklasse geldt er voor AI in statistisch onderzoek?

Voor statisch onderzoek geldt de risicoklasse minimaal risico. Het kenmerk van statistisch onderzoek is immers dat er statistische analyses worden gemaakt en anoniem gerapporteerd aan de opdrachtgever zonder dat er directe beslissingen worden genomen over individuen en zonder dat deze een direct risico vormen voor fundamentele rechten van deze individuen.

Wanneer er echter wel sprake is van niet anonieme beslissingen of rapportages over individuen en daardoor de fundamentele rechten in het geding (kunnen) komen dan is er sprake van een andere hogere risicoklasse. Maar dan is er geen sprake meer van statistisch onderzoek waar deze 'Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024' op van toepassing is.

Verhouding ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’ en ‘Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen’

De leden van het D&I Network zijn gebonden aan verschillende Codes (zie hieronder). Deze Codes sluiten elkaars toepassing niet uit maar zijn juist aanvullend.

Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen

Bij het toepassen van AI waarbij persoonsgegevens worden verwerkt dient de ‘Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen’³ te worden nageleefd. Deze gedragscode is gebaseerd op de AVG. Deze Gedragscode 2023 bevat twee sets van regels die ook van toepassing zijn op het verwerken van persoonsgegevens door middel van AI tool(s):

- De tien gouden beloften aan de respondent(zie bijlage C);
- De tien gouden instructies aan de functionarissen van een (interne/externe) onderzoeksorganisatie (zie bijlage C).

Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024

Het doel van de ‘Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024’ is om regels te stellen waardoor het statistisch onderzoek, onderzoek blijft met een minimaal risico. Dit wordt beoogd door het opstellen van een aantal (minimale) uitgangspunten en maatregelen die onderzoeksorganisaties in acht nemen bij de uitvoering van statistisch onderzoek.

3. De ‘Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen’ kan worden geraadpleegd via de website van het D&I Network: <https://datainsightsnetwork.nl/>

Keurmerk FAIR AI DATA

Om te laten blijken dat een onderzoeksorganisatie aangesloten bij het Data & Insights Network voldoet aan de voorwaarden in de 'Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024' mag de onderzoeksorganisatie het keurmerk FAIR AI DATA gebruiken in haar communicatie.

Beveiliging van data: 'Datalek? Voorkomen, afhandelen en nazorg bij een datalek, beveiliging en contractuele vastlegging met de opdrachtgever'

Bij het verwerken van data speelt technisch en organisatorische beveiliging tegen onrechtmatige verwerking van die data een belangrijke rol. Het D&I Network heeft hiervoor de publicatie: 'Datalek? Voorkomen, afhandelen en nazorg bij een datalek, beveiliging en contractuele vastlegging met de opdrachtgever'⁴ uitgebracht. Bij de toepassing van het verwerken van data met AI tool(s) is het naleven van deze publicatie een voorwaarde. Omdat de technische en organisatorische beveiligingseisen in dat document reeds zijn uitgewerkt kent de 'Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024' geen verdere uitwerking op het gebied van technische en organisatorische beveiligingsmaatregelen.

4. De publicatie 'Protocol Gebruik van AI bij statistisch onderzoek 2024' kan worden geraadpleegd via de website van het D&I Network: <https://datainsightsnetwork.nl/>

Uitgangspunten relatie opdrachtgever en onderzoeksorganisatie bij inzet AI

Inleiding

Met deze uitgangspunten wordt beoogd om transparantie te creëren tussen de opdrachtgever en de onderzoeksorganisatie over de inzet van een of meerdere AI-tools. In deze uitgangspunten wordt gesproken van data; dit kunnen zowel persoonsgegevens zijn als niet persoonsgegevens. Voor zover er sprake is van persoonsgegevens is de Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen ook onverkort van toepassing.

Inzet AI-tool met *minimaal risico*

De onderzoeksorganisatie zorgt ervoor dat de gebruik van AI-tool/AI tools voldoet aan de eisen die worden gesteld aan een AI-tool met *minimaal risico* voor de fundamentele rechten van respondenten. Dit betekent dat er statistische analyses worden gemaakt en anoniem gerapporteerd aan de opdrachtgever zonder dat er directe beslissingen worden genomen over individuen en zonder dat deze een direct risico vormen voor fundamentele rechten van deze individuen.

Informatieplicht aan opdrachtgever

De onderzoeksorganisatie informeert de opdrachtgever of bij het uitvoeren van het opgedragen statistisch onderzoek AI-tool(s) wordt ingezet en voor welk doel. Dit wordt vastgelegd in een overeenkomst tussen de opdrachtgever en de onderzoeksorganisatie, bijvoorbeeld in de onderzoeksopzet of in de verwerkersovereenkomst.

Gebruik kwalitatieve en/of kwantitatieve data

1. De onderzoeksorganisatie informeert de opdrachtgever wanneer de data van de opdrachtgever voor het statistisch onderzoek wordt gebruikt om de AI tool(s) te trainen.
2. Indien gebruik wordt gemaakt van ‘synthetische data’⁵ bij de uitvoering van statistisch onderzoek dan wordt de opdrachtgever hierover geïnformeerd.

5. Synthetische gegevens: Gegevens gegenereerd door een systeem of model dat de structuur en statistische eigenschappen van echte gegevens kan nabootsen en lijkt op echte gegevens. Ze worden vaak gebruikt voor het testen of trainen van AI tools, vooral in gevallen waarin gegevens uit de echte wereld beperkt, niet beschikbaar of te gevoelig zijn om te gebruiken.

3. De onderzoeksorganisatie neemt maatregelen om de zogeheten Bias van/door de data te voorkomen en/of wijst de opdrachtgever op het zich kunnen voordoen van Bias van/door de data die gebruikt wordt, bijvoorbeeld op instructie van de opdrachtgever, bij het statistisch onderzoek en rapportage.
4. Om validatie na het uitbrengen van de rapportage van een statistisch onderzoek, op verzoek van de opdrachtgever of door de onderzoeksorganisatie zelf, mogelijk te maken, bewaart de onderzoeksorganisatie, zolang de gebruikte AI-tool(s) in de versie die gebruikt is tijdens het statistisch onderzoek beschikbaar is, met een maximum van vijf jaar, de anonieme data en de versie van de gebruikte AI-tool(s).
5. Een opdrachtgever kan aan de onderzoeksorganisatie schriftelijke toestemming geven om de anonieme resultaten te gebruiken voor het trainen van een AI tool voor langlopend onderzoek voor de opdrachtgever.
6. Een opdrachtgever kan, op verzoek van de onderzoeksorganisatie, aan de onderzoeksorganisatie schriftelijke toestemming geven om de anonieme data te gebruiken voor het trainen van een AI tool van de onderzoeksorganisatie die voor meerdere opdrachtgevers kan worden gebruikt.

Intellectuele eigendom

1. De intellectuele eigendomsrechten voor de tijdens het statistisch onderzoek gebruikte AI-tool(s) behoren toe aan de onderzoeksorganisatie. Wanneer de onderzoeksorganisatie gebruik maakt van AI-tool(s) die zijn ontwikkeld door een externe AI leverancier die geen onderdeel is van de onderzoeksorganisatie, dan zorgt de onderzoeksorganisatie dat deze beschikt over voldoende licentie(s) voor een rechtmatig gebruik van de AI-tool(s) voor de opdrachtgever.
2. Het intellectueel eigendom van de data die beschikbaar wordt gesteld aan de onderzoeksorganisatie voor het statistisch onderzoek blijft bij de opdrachtgever. De opdrachtgever dient te zorgen dat de data rechtmatig door de onderzoeksorganisatie kan worden gebruikt voor het statistisch onderzoek.
3. Als de opdrachtgever toestemming geeft aan de onderzoeksorganisatie om de AI-tool(s) van de onderzoeksorganisatie te trainen met anonieme data van de opdrachtgever dan:
 - a. Zal de onderzoeksorganisatie de anonieme data niet langer kenmerken als zijnde afkomstig van een bepaalde opdrachtgever binnen de AI-tool;
 - b. Zal de anonieme data onderdeel uitmaken van de AI-tool en daarmee behoren tot het intellectuele eigendom van de onderzoeksorganisatie. De Opdrachtgever en de Onderzoeksorganisatie leggen dit schriftelijk vast.

Logische scheiding van data en aard gebruikte ICT omgeving voor AI

1. De onderzoeksorganisatie draagt er zorg voor dat de data en AI tool(s) van de verschillende opdrachtgevers logisch gescheiden worden vastgelegd in de ICT omgeving die gebruikt wordt door de onderzoeksorganisatie.
2. De onderzoeksorganisatie informeert de opdrachtgever of bij het uitvoeren van het statistisch onderzoek er gebruik wordt gemaakt van een de AI-tool(s) in een:
 - a. Een half-open omgeving, dat wil zeggen dat de AI tool door de onderzoeksorganisatie voor meerdere opdrachtgevers wordt gebruikt;
 - b. Een gesloten omgeving, dat wil zeggen dat de AI tool alleen voor de opdrachtgever wordt gebruikt.
3. Opdrachtgever en onderzoeksorganisatie leggen schriftelijk de keuze voor de omgeving vast.
4. Het is niet toegestaan om voor het uitvoeren van statistisch onderzoek gebruik te maken van een open ICT omgeving. Onder open ICT omgeving wordt begrepen: iedere AI tool(s) die via internet, gratis of betaald, aan iedere gebruiker ter beschikking wordt gesteld voor statistisch onderzoek door de aanbieder van de AI tool(s), waarbij de aanbieder van de AI tool(s) de data gebruikt om deze AI tool(s) te trainen en met die data beschikbaar te stellen aan derden.

Klachtenregeling opdrachtgevers

1. Indien een opdrachtgever een klacht heeft over de naleving van deze Code door een onderzoeksorganisatie die is aangesloten bij het D&I Network, tijdens de uitvoering van een statistisch onderzoek, dient de opdrachtgever deze eerst in te dienen bij de onderzoeksorganisatie.
2. Indien de onderzoeksorganisatie niet binnen zes weken reageert of de opdrachtgever de klachtbehandeling onbevredigend acht kan een klacht worden ingediend bij AI-Integriteitscommissie van het D&I Network. De werkwijze van de AI-integriteitscommissie is vastgesteld in een klachtenregeling.

Interne maatregelen in de onderzoeksorganisatie

Inleiding

In dit hoofdstuk worden interne maatregelen beschreven waaraan een onderzoeksorganisatie dient te voldoen om AI tool(s) op een verantwoorde wijze in te zetten bij statistisch onderzoek. Op verzoek van de opdrachtgever geeft de onderzoeksorganisatie inzicht in de wijze waarop invulling is gegeven aan de onderstaande interne maatregelen.

Onderzoeksorganisatie en verantwoordelijkheden

1. De onderzoeksorganisatie dient de gebruikte AI schriftelijk te documenteren hetzij door de documentatie van de externe AI leverancier hetzij door het opstellen van eigen documentatie over de zelf ontwikkelde AI-tool.
2. De onderzoeksorganisatie zorgt voor een up-to-date versie van de documentatie, bijvoorbeeld aan te tonen door het hanteren van een versiebeheer op de documenten.
3. De directie controleert of laat periodiek controleren of de documentatie up-to-date is en legt dit vast in een directie besluit.

Human in the loop

De onderzoeksorganisatie zorgt er voor dat er sprake is van 'human-in-the-loop'. Dit betekent dat de AI-tool wordt gebruikt onder voldoende menselijke controle en verantwoording.

Projectmanagement & Training

1. De medewerkers die direct of indirect betrokken zijn bij het voorbereiden en uitvoeren van alsmede het rapporteren over statistisch onderzoek, waarbij gebruik wordt gemaakt van een AI tool(s):
 - a. Zijn voldoende getraind om de AI-tool(s) te gebruiken;
 - b. Hebben toegang tot de gedocumenteerde informatie over de AI-tool teneinde maximaal gebruik te kunnen maken van de opgebouwde ervaring binnen de onderzoeksorganisatie met de AI-tool;
 - c. Kunnen de risico's voor de fundamentele rechten inschatten en deze te delen met de opdrachtgever.
2. De onderzoeksorganisatie legt vast over welke competenties de medewerkers beschikken in relatie tot hun taak met betrekking tot AI tool(s). Waar nodig faciliteert de organisatie noodzakelijke aanvullende training van medewerkers.
3. Trainingsactiviteiten en eventueel behaalde certificaten dienen gespecificeerd per medewerker gedocumenteerd te worden.

Vertrouwelijkheid

- De medewerkers van de onderzoeksorganisatie zijn gebonden aan een schriftelijke geheimhoudingsverklaring met de onderzoeksorganisatie met betrekking tot:
 - Persoonsgegevens die worden verwerkt;
 - Data, niet zijnde persoonsgegevens, die worden verwerkt;
 - Andere informatie, die niet openbaar beschikbaar is, betreffende de opdrachtgever of beschikbaar gesteld door de opdrachtgever voor het statistisch onderzoek, dat een vertrouwelijk karakter heeft;
- De rapportage van de uitkomsten van het statistisch onderzoek (met AI tools), tenzij de opdrachtgever en de onderzoeksorganisatie schriftelijke anders overeenkomen;
- De bronnen en de verhouding van inzet van bronnen die worden gebruikt om de AI-tool te trainen, tenzij de opdrachtgever en de onderzoeksorganisatie schriftelijke anders overeenkomen.

Bronnen

1. De onderzoeksorganisatie documenteert of de AI tool(s) die wordt gebruikt reeds is getraind door de externe AI leverancier en indien mogelijk welke bronnen dat zijn.
2. Als de onderzoeksorganisatie zelf de AI tool(s) traint dan documenteert de onderzoeksorganisatie zelf de bronnen waarmee de AI-tool is/wordt getraind.
3. De onderzoeksorganisatie gaat na of de reeds door de externe AI leverancier getrainde AI tool(s) of de door de onderzoeksorganisatie ingezette bronnen recent, valide en betrouwbaar zijn.
4. Op schriftelijk verzoek van de opdrachtgever geeft de onderzoeksorganisatie inzicht aan de opdrachtgever met welke bronnen de AI-tool door de opdrachtgever is getraind. Uitzondering hierop zijn de bronnen met anonieme resultaten die zijn opgenomen in de AI-tool met schriftelijke toestemming van andere opdrachtgevers van de onderzoeksorganisatie.

Inschakelen derden bij het uitvoeren van statistisch onderzoek

De onderzoeksorganisatie mag derden inschakelen bij het uitvoeren van het statistisch onderzoek waarbij gebruik wordt gemaakt van een AI-tool onder de volgende voorwaarde:

1. De in te schakelen derde wordt benoemd in de Verwerkersovereenkomst in geval van het verwerken van persoonsgegevens door de derde of in een andere overeenkomst in geval van niet-persoonsgegevens door een derde, tussen de Opdrachtgever en de Onderzoeksorganisatie;
2. De onderzoeksorganisatie sluit een schriftelijke Verwerkersovereenkomst met betrekking tot het verwerken van persoonsgegevens of in een andere overeenkomst in geval van niet-persoonsgegevens voor het statistisch onderzoek en AI tool(s) met iedere ingeschakelde derde;
3. De ingeschakelde derde garandeert dat ingeval er een AI-tool wordt ingezet, deze voldoet aan de eisen in deze Code en de bescherming van fundamentele rechten van respondenten;
4. De ingeschakelde derde laat toe dat de onderzoeksorganisatie kan controleren of laat controleren dat uitvoering wordt gegeven aan dit Protocol.

11 vragen die opdrachtgevers kunnen stellen bij gebruik van AI tool(s)

#	Vraag	Aanwijzing voor beantwoording. De beantwoording is afhankelijk van de specifieke situatie van de onderzoeksorganisatie
1	Kan de onderzoeksorganisatie aangeven of de onderzoeksorganisatie een 1. AI tool(s) zelf ontwikkelt of laat ontwikkelen om het onder eigen naam of handelsmerk op de markt te brengen of in gebruik te nemen, al dan niet tegen betaling 2. AI tool(s) gebruikt van een derde onder uw gezag, behalve wanneer het AI tool(s) wordt gebruikt in het kader van een persoonlijke, niet-professionele activiteit	De onderzoeksorganisatie ontwikkelt en/of laat AI-tool(s) ontwikkelen onder eigen naam voor specifieke onderzoeksprojecten, soms ook voor bredere implementatie of commerciële uitgave. Of in andere gevallen worden AI tool(s) van derden gebruikt om interne processen te ondersteunen, mits deze AI tool(s) onder de controle van de onderzoeksorganisatie staan.
2	Welk type AI tool(s) gebruikt de onderzoeksorganisatie?	De onderzoeksorganisatie gebruikt verschillende soorten AI-tools, zoals natural language processing (NLP)-tools en machine learning-modellen voor data-analyse, afhankelijk van de onderzoeksopdracht.

#	Vraag	Aanwijzing voor beantwoording. De beantwoording is afhankelijk van de specifieke situatie van de onderzoeksorganisatie
3	Gebruikt de onderzoeksorganisatie de gegevens / persoonsgegevens van de opdrachtgever om AI tool(s) te trainen, te testen, te valideren, bij te werken of te verbeteren?	Wanneer AI-tools moeten worden getraind, getest, gevalideerd, of verbeterd, wordt er rekening gehouden met de Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen / Avg en worden persoonsgegevens van de opdrachtgever of in opdracht van de opdrachtgever verwerkt. In sommige gevallen wordt uitsluitend gebruik gemaakt van geanonimiseerde of synthetische gegevens. De onderzoeksorganisatie informeert de opdrachtgever hierover.
4	Welke mechanismen zijn er om transparantie in de werking en output van het systeem te garanderen?	De onderzoeksorganisatie hanteert transparantieprotocollen, zoals het verstrekken van gedetailleerde informatie over hoe een AI tool(s) werkt en welke gegevens er zijn gebruikt. Daarnaast worden er verklarende documenten aangeboden om de werking en resultaten van het systeem inzichtelijk te maken.
5	Beschikt uw organisatie over processen om de opname van mogelijke vooroordelen in uw AI tool(s) te minimaliseren?	Er worden processen en controles toegepast om de opname van mogelijke vooroordelen te detecteren en te minimaliseren, zoals het principe als 'human-in-the-loop', het toepassen van bias-audittools en het gebruik van diverse datasets tijdens het trainingsproces.
6	Zijn er ethische overwegingen opgenomen in de besluitvormingsprocessen van het AI tool(s)?	Ethische aspecten worden meegenomen in de besluitvorming omtrent AI-systemen. Dit omvat het betrekken van ethische toetsing binnen de onderzoeksorganisatie en regelmatig overleg over de mogelijke impact en verantwoordelijkheden met de opdrachtgever.

#	Vraag	Aanwijzing voor beantwoording. De beantwoording is afhankelijk van de specifieke situatie van de onderzoeksorganisatie
7	Voldoet uw oplossing aan relevante wet- en regelgeving op het gebied van privacy (bijv. Avg)?	De organisatie zorgt ervoor dat alle AI-tools voldoen aan relevante wet- en regelgeving zoals de Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen / Avg. Dit betekent dat er altijd wordt gewerkt met privacy-by-design en -default-principes.
8	Beschikt de onderzoeksorganisatie over tools om persoonsgegevens te detecteren op content in en uit uw model?	Er zijn tools aanwezig die persoonsgegevens detecteren en filteren om te zorgen dat deze persoonsgegevens alleen worden gebruikt binnen het uit te voeren statistisch onderzoek zoals opgedragen door de opdrachtgever.
9	Welke maatregelen neemt de onderzoeksorganisatie om ervoor te zorgen dat het systeem bestand is tegen cyberaanvallen en andere beveiligingsrisico's?	De onderzoeksorganisatie implementeert verschillende beveiligingsmaatregelen om AI tool(s) te beschermen tegen cyberaanvallen, zoals regelmatige beveiligingsupdates, toegang op basis van autorisatie en het gebruik van versleuteling voor gegevensopslag en overdracht.
10	Gebruikt de onderzoeksorganisatie auteursrechtelijk beschermde trainingsgegevens bij de ontwikkeling van uw systeem?	De onderzoeksorganisatie gebruikt geen auteursrechtelijk beschermde data voor trainingsdoeleinden zonder de juiste licenties of in opdracht van de opdrachtgever.
11	Hoe zorgt de onderzoeksorganisatie ervoor dat de output van uw AI-model accuraat en betrouwbaar is?	Er worden interne kwaliteitscontroleprocessen toegepast, zoals validatie van de modellen met onafhankelijke testdata, en gebruik van feedback-loops om ervoor te zorgen dat de AI-output nauwkeurig en betrouwbaar is.

BIJLAGEN

Bijlage A:

beschrijving fundamentele rechten

In de AI Act wordt verwezen naar het beschermen van fundamentele rechten voor burgers. In het onderstaande overzicht worden de fundamentele rechten nader toegelicht

1. **Recht op non-discriminatie:** AI-systemen mogen geen discriminerende uitkomsten produceren op basis van bijvoorbeeld ras, geslacht, religie, leeftijd, of andere beschermde kenmerken. Discriminatie door AI kan ontstaan wanneer trainingsgegevens vooringenomen zijn of wanneer algoritmen systematisch bepaalde groepen benadelen.
2. **Recht op privacy en gegevensbescherming:** AI-systemen moeten de privacy en persoonsgegevens van gebruikers beschermen. Dit recht sluit aan bij de AVG, wat betekent dat AI-systemen moeten voldoen aan de principes van dataminimalisatie, transparantie, en toestemming bij het verwerken van persoonsgegevens.
3. **Recht op menselijke controle:** AI-systemen die belangrijke beslissingen nemen (zoals in de zorg, financiën, of wetshandhaving) moeten menselijke tussenkomst en controle mogelijk maken. Burgers hebben het recht dat beslissingen die een grote impact hebben op hun leven door mensen kunnen worden gevalideerd of gecorrigeerd.
4. **Recht op transparantie:** Burgers moeten worden geïnformeerd wanneer ze te maken hebben met AI-systemen, en het moet duidelijk zijn hoe beslissingen tot stand komen. Dit zorgt ervoor dat burgers begrijpen hoe hun gegevens worden gebruikt en welke invloed een AI-systeem heeft op de uitkomst van een bepaalde situatie.
5. **Recht op veiligheid:** AI-systemen mogen geen risico vormen voor de gezondheid, veiligheid of fundamentele rechten van personen. De AI Act introduceert veiligheidsnormen, vooral voor “hoog risico”-AI-systemen, die een impact kunnen hebben op essentiële diensten zoals gezondheid, transport, en infrastructuur.
6. **Recht op rechtsmiddelen:** Burgers hebben recht op juridische bescherming en schadevergoeding als ze benadeeld worden door beslissingen die zijn genomen door AI-systemen. Dit houdt in dat individuen toegang moeten hebben tot de rechtbank of een andere juridische instantie om hun rechten te verdedigen als AI hen onrechtvaardig heeft behandeld.

Bijlage B:

AI risicoklassen

In de AI Act worden vier risicoklassen beschreven. In het onderstaande overzicht worden de vier risicoklassen beschreven.

1. Onaanvaardbaar risico (Unacceptable Risk)	2. Hoog risico (High Risk)
Dit zijn AI-systemen die als te gevaarlijk worden beschouwd en daarom volledig worden verboden onder de AI Act. Voorbeelden hiervan zijn: · AI-systemen die subliminale technieken gebruiken om het gedrag van mensen te manipuleren op een manier die schadelijk is. · Sociale scoresystemen door overheden die mensen beoordelen op basis van hun gedrag of persoonlijke kenmerken. · AI-toepassingen die kwetsbare groepen, zoals kinderen, uitbuiten of manipuleren. Deze systemen worden als onaanvaardbaar beschouwd omdat ze fundamentele rechten en vrijheden kunnen schenden	AI-systemen die een significant risico vormen voor de gezondheid, veiligheid of fundamentele rechten van mensen. Ze worden streng gereguleerd en moeten voldoen aan specifieke eisen. Voorbeelden hiervan zijn: · AI-systemen in kritieke infrastructuur zoals transport en gezondheidszorg, waar fouten ernstige gevolgen kunnen hebben. · AI-systemen die worden gebruikt voor rechtshandhaving, zoals gezichtsherkenningstechnologie, en in de rechtszaal. · AI-systemen voor het beoordelen van kredietwaardigheid of sollicitanten in de arbeidsmarkt. Deze systemen vereisen strenge controles, inclusief risicobeoordeling, nalevingsmonitoring, transparantieverplichtingen en menselijke controle.

3. Beperkt risico (Limited Risk)	4. Minimaal risico (Minimal Risk)
AI-systemen die een relatief laag risico vormen maar toch bepaalde transparantieplichtingen hebben. Een voorbeeld is: · Chatbots of virtuele assistenten waarbij de gebruiker op de hoogte moet worden gesteld dat ze met een AI-systeem communiceren. Voor deze systemen zijn minimale verplichtingen van toepassing, zoals het verplichten van transparantie naar de gebruikers toe. Door het nemen van maatregelen zoals het anoniem rapporteren van inzichten of interacties tussen gebruiker en chatbot of virtuele assistent of het niet gebruiken van een chatbot of virtuele assistent voor het nemen van beslissingen zonder ‘human in the loop’ kan het risico worden verlaagd tot een categorie 4 Minimaal risico (Minimal Risk)	Dit zijn AI-systemen die een verwaarloosbaar risico vormen voor gebruikers en waarvoor geen aanvullende regelgeving nodig is. Voorbeelden zijn: · AI-gebaseerde videogames of spamfilters en anoniem statistisch onderzoek. De meeste AI-toepassingen vallen in deze categorie en worden niet specifiek gereguleerd door de AI Act.

Voor statisch onderzoek geldt de risicoklasse minimaal risico. Het kenmerk van statistisch onderzoek is immers dat er statistische analyses worden gemaakt en gerapporteerd aan de opdrachtgever zonder dat er directe beslissingen worden genomen over individuen en zonder dat ze een direct risico vormen voor fundamentele rechten van deze individuen.

Bijlage C:

De tien gouden beloften aan de respondent & De tien gouden instructies aan de functionarissen van een (interne/externe) onderzoeksorganisatie

Bron: Gedragscode 2023 voor Data en Insights t.b.v. statistische toepassingen'

De tien gouden beloften aan de respondent

1. Onderzoeksorganisaties hanteren en respecteren deze Tien Gouden Beloften die verder uitgewerkt worden in de Gedragscode 2023 voor statistisch onderzoek, waarin bescherming van de persoonlijke levenssfeer en de identiteit van de Respondent het uitgangspunt zijn.
2. Onderzoeksorganisaties zullen, tijdelijk, geen persoonsgegevens verzamelen, opslaan of anderszins verwerken indien er onzekerheid bestaat over het kunnen naleven van deze Gedragscode 2023.
3. Onderzoeksorganisaties zullen u nooit misleiden over het doel van het statistisch onderzoek, waarvoor de persoonsgegevens worden verwerkt.
4. Onderzoeksorganisaties zullen persoonsgegevens, die bij het uitvoeren van statistisch onderzoek worden verzameld, alleen voor dat statistisch onderzoek verwerken.
5. Onderzoeksorganisaties zullen, voor statistisch onderzoek, bijzondere persoonsgegevens alleen met uitdrukkelijke toestemming van de respondent verzamelen.
6. Onderzoeksorganisaties zullen persoonsgegevens zorgvuldig bewaren en beveiligen en nemen daarbij 'state of the art' databeveiligingsmaatregelen in acht.
7. Onderzoeksorganisaties zullen er zorg voor dragen dat hun medewerkers worden getraind en voorgelicht over het gebruik van persoonsgegevens, de toepasselijke wet- en regelgeving en dat ze een geheimhoudingsverklaring hebben ondertekend.
8. Onderzoeksorganisaties zullen als uitgangspunt nemen dat persoonsgegevens uit statistisch onderzoek in de rapportage altijd anoniem zijn.

9. Onderzoeksorganisaties zullen uw persoonsgegevens alleen met uw toestemming opnemen, in de rapportage van het statistisch onderzoek.
10. Onderzoeksorganisaties zullen aan hun onderaannemers, die worden ingeschakeld bij het uitvoeren van statistisch onderzoek, gelijke eisen stellen met betrekking tot het onderschrijven van en het handelen naar de regels uit de Gedragscode 2023 voor statistisch onderzoek en eventuele van toepassing zijnde andere gedragscode(s).

De tien gouden instructies aan de functionarissen van een (interne/externe) onderzoeksorganisatie

1. Bepaal of het onderzoek een statistisch onderzoek is en pas de regels voor statistisch onderzoek toe.
2. Informeer de respondent over het specifieke doel van het statistisch onderzoek. Tenzij de respondent aantoonbaar al geïnformeerd is dat gegevens worden verwerkt voor dit specifieke statistisch onderzoek.
3. Respecteer de mening van de respondent bij het uitvoeren van het statistisch onderzoek, beïnvloed de mening van de respondent niet.
4. Verzamel niet meer gegevens dan noodzakelijk voor de uitvoering van het statistisch onderzoek.
5. Extra zorgvuldigheid is geboden bij het verzamelen en verwerken van bijzondere gegevens. Persoonsgegevens waaruit ras of etnische afkomst, politieke opvattingen, religieuze of levensbeschouwelijke overtuigingen, of het lidmaatschap van een vakbond blijken, en verwerking van genetische gegevens, biometrische gegevens met het oog op de unieke identificatie van een persoon, of gegevens over gezondheid, of gegevens met betrekking tot iemands seksueel gedrag of seksuele gerichtheid. En ook persoonsgegevens betreffende strafrechtelijke veroordelingen en strafbare feiten of daarmee verband houdende veiligheidsmaatregelen.
6. Verwerk persoonsgegevens in direct identificeerbare vorm niet langer dan noodzakelijk voor de uitvoering van het onderzoek; pseudonimiseer of anonimiseer zo snel mogelijk.
7. In geval van statistisch onderzoek: Rapporteer nooit de persoonsgegevens van respondenten tenzij de respondent daarvoor toestemming -of in het geval van bijzondere gegevens uitdrukkelijke toestemming- heeft gegeven.
8. Neem technische en organisatorische maatregelen om een op het risico afgestemd beveiligingsniveau te waarborgen.
9. Houd alle persoonsgegevens die worden verzameld en bewerkt geheim en verstrek persoonsgegevens alleen aan geautoriseerde functionarissen.
10. De Respondent heeft de volgende afmeldmogelijkheid : In geval van vooraf onaangekondigd statistisch onderzoek per spraaktelefoon, dient de respondent, bij irritatie over dergelijke onaangekondigde onderzoeken, te worden gewezen op de mogelijkheid om persoonsgegevens tegen dergelijk statistisch onderzoek te blokkeren via www.onderzoekfilter.nl.

